

ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინები ისტორიულ და დღევანდელ მესხეთში
(ჩვენ მიერ მოძებული მასალების შედარებითი ანალიზი)

დავით შავიანიძე

ისტორიის დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ისტორია-არქეოლოგიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი;
ტარიელ ფუტყარაძის სახელობის ქართველოლოგიის
ცენტრის მკვლევარი
ელ. ფოსტა: David.shavianidze@atsu.edu.ge
ORCID: 0000-0002-0568-1226

ლუიზა ხაჭაპურიძე

ფილოლოგიის დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ფილოლოგიის ფაკულტეტის,
ქართული ენისა და ლიტერატურის დეპარტამენტის,
ქართული ენის მიმართულების
ასოცირებული პროფესორი.
ელ. ფოსტა: Luiza.khachapuridze@atsu.edu.ge
ORCID: 0000-0002-1991-2005

აბსტრაქტი: სტატია ეძღვნება ნათესაობის ტერმინების სისტემის ეთნო-ლინგვისტურ ანალიზს მესხეთის ისტორიულ-გეოგრაფიულ არეალში, განსაკუთრებით აჭარისა და იმერხეულის მეტყველების მასალებზე დაყრდნობით. კვლევის მიზანია ნათესაობის ტერმინოლოგიაში წარმოსახული ენობრივი, სოციალური და კულტურულ-სემანტიკური ცვლილებების გამოვლენა, რომლებიც ასახავს რეგიონის ეთნოლინგვისტურ დინამიკას. ნაშრომში გამოყენებულია აღწერითი, ისტორიულ-შედარებითი და ეთნოლინგვისტური მეთოდები, აგრეთვე სავსე ექსპედიციებისას (1992-2024) ჩანერილი მასალები.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ მესხური ნათესაობის ტერმინოლოგია წარმოადგენს ქართული ლექსიკის არქაულ შრეებსა და უცხოენოვანი (უმთავრესად თურქული) გავლენების შეზღუდვას. თურქული წარმომავლობის ტერმინები – ყარდაში, ბიბი, გელინი, დედე, ხალა, ქირვა – ინტეგრირებულია ადგილობრივ ენობრივ სივრცეში და ხშირად განიცდის სემანტიკურ ტრანსფორმაციას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა საგვარეულო სტრუქტურების აღმნიშვნელ ტერმინებს (გობეგი, ჭიბი, მონყდომა), რომლებიც ასახავენ ქართული ოჯახური მოდელის კულტურულ მდგრადობას.

მიღებული შედეგები ადასტურებს, რომ მიუხედავად გარე ლინგვისტური ზეგავლენებისა, მესხეთის დიალექტურ სივრცეში შენარჩუნებულია ქართული ენობრივი მემკვიდრეობის ძირითადი სემანტიკურ-კულტურული კოდები, რაც ნათესაობის ტერმინოლოგიას აქცევს კოლექტიური მეხსიერების მნიშვნელოვან ნიშნად.

საკვანძო სიტყვები: ნათესაობის ტერმინოლოგია, მესხეთი, აჭარული დიალექტი, იმერხეული მეტყველება, ეთნოლინგვისტიკა, თურქული ნასესხობები, კულტურული მეხსიერება.

* * *

შესავალი: როგორც ყველა კულტურულ ერში, ქართულშიც, საკუთრივ ქართული ლექსემების გარდა, გვხვდება სხვადასხვა ქვეყნიდან შემოსული ლექსიკა. შემოსულ ლექსემათა ფორმო-ბრი-

ვ-შინაარსობრივ მრავალფეროვნებას განაპირობებდა ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთში, სხვადასხვა ეთნოსებთან ურთიერთობა. გამონაკლისი ვერც საქართველო იქნებოდა, თუ გავითვალისწინებთ მის პოლიტიკურ ისტორიას.

ისტორიულ და დღევანდელ მესხეთში, საქართველოს ამ უძველეს მხარეში, სადაც დიდი ხნის განმავლობაში თურქეთის პოლიტიკა და იდეოლოგია ბატონობდა, ბუნებრივია გვხვდება თურქულიდან შემოსული ლექსიკური ერთეულები. დასტურდება ქართული აფიქსებით გაფორმებული ზმნური ფორმები.

წყაროების/ლიტერატურის მიმოხილვა: აღნიშნულ საკითხს არაერთი მკვლევარი შეხებია (მ. ჯიქია, მ. ფალავა, მ. ბარამიძე...), კვლევის დროს ასევე გამოვიყენეთ ჩვენ მიერ სხვადასხვა დროს ექსპედიციებისას მოძიებული მასალები.

ენის, როგორც სისტემის შემქმნელი, ლექსიკოლოგიის და ლექსიკოგრაფიის, აგრეთვე ეთნოლოგიის, საისტორიო, პოლიტიკური, გეოგრაფიული და სხვა მიმართულებათა მეცნიერებების კვლევის პირველწყარო სალექსიკონო ერთეულებია. ათეულობით სალექსიკონო მასალა მოვაგროვეთ 1992 წლიდან დღემდე საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეში.

ამჯერად, კონფერენციის შინაარსიდან გამომდინარე, თავი მოვუყარეთ და სამსჯელოდ გამოგვაქვს, ჩვენს მიერ ექსპედიციების დროს (აჭარა, ადიგენი) ჩანერილი ნათესაობის აღმნიშვნელი ლექსიკა:

მომავლისთვის გადაწყვეტილი გვაქვს სხვადასხვა დროს, საქართველოს სხვადასხვა მხარეში ჩვენ მიერ მოძიებული ეთნოლინგვისტური ლექსიკის ეთნოლოგიური და ენობრივი თვალსაზრისით შესწავლა.

მეთოდოლოგია: ნაშრომში გამოყენებულია აღწერით და ისტორიულ შედარებითი მეთოდი.

დისკუსია/შედეგები: აღვნიშნავთ, რომ ჩვენ მიერ განსახილველ ყველა ტერმინთან, სიტყვა-ტერმინთან დაკავშირებით წარმოვადგენთ უახლეს ეთნოგრაფიულ მასალებს და ეს მასალები კვლევის უტყუარი წყარო იქნება მეცნიერებათა სხვადასხვა დარგისთვის.

საანალიზო მასალა შეიძლება 3 ჯგუფად დავყოთ:

1. ლექსემები, რომლებიც მხოლოდ აჭარულსა და იმერხეულშია;
2. ლექსემები, რომელიც მესხურ-ჯავახურშიც გვხვდება;
3. ლექსემები, რომელიც დასტურდება სხვა კილოებში დიალექტური ლექსიკონების მიხედვით, ასევე გვხვდება სულხან-საბასთან და განმარტებით ლექსიკონშიც.

1. ლექსემები, რომლებიც მხოლოდ აჭარულსა და იმერხეულშია:

ყარდაში – ტაოელებმა იციან „სისხლის ძმის“ /**ზურგმიყუდებელი ძმადნაფიცის** შესახებ: „ძმადნაფიცი“, დასაყრდენი კაცია. ჩემი სისხლით ძმებია: შერიფი, მუსტაფა, ნეჯათი. ზურგმისაყუდებელი, სულ შენგან უნდა, ემალვი, მარა არ ღალატობ“ (ბიჩაქ ჩილარი, ტაოს ექსპედიცია, 2022).

„ზურგმიყუდებული ძმადნაფიცის“ აღსანიშნად ტაოში გამოიყენება დედ-მამის შვილის აღმნიშვნელი „ქარდეშის“ დიალექტურ ფორმა **ყარდაშ**. (kardeş – თურქ. სიტყვა-სიტყვით ფიცის დადება, ძმადნაფიცი)

ძუძუნანოვნები: „დედა წასულა ტყეში. დაგვიანებულა. მე ჩავყამებულვარ და მოუწოვებია ფატმა ხალას (/ბიცოლა). ის დედაა ჩემი, მისი შვილები ძმებია. ქალი მუშაობს, სახლში ტოვებს ბავშვს. ანოვებს სხვა და ამიტომ უფრო ბევრია ძუძუნანოვნები“ (**ხიხაძირი-ტაო**).

შედარებისთვის: გვარის ახალი წევრი (შვილად აყვანილი, სხვადასხვა მიზეზით მიღებული, „ზედსიძე“. უფლებრივი მომენტი შეუზღუდავი ჰქონდა ძმობილს – „კერძი“ (იმერეთი, რაჭა)/„**კერძმოკეთე**“ (რაჭა), „**კერძმოფგირე**“ სამეგრელოში – ხაზი ჩვენია) ქონებრივ-უფლებრივ საკითხში სამკვიდრო სოციუმის სრულუფლებიანი წევრი იყო. მას მემკვიდრეობის უფლება ჰქონდა იმ ოჯახისა

და თემის უძრავ და მოძრავ ქონებაზე, რომელ ოჯახსა და თემშიც იცხოვრებდა¹. შვილად აყვანა უფრო ხშირად ამყვანის სახლობა/ოჯახის გადარჩენის საშუალებაც იყო. მშვილბეელი ოჯახისთვის შვილად აყვანილ ბავშვზე ზრუნვა განსაკუთრებული მოვალეობაა.

ეთნოგრაფიული მასალა:

ძულუხელი ხელაძეები ნათესავად თვლიან ევგენი ხელაძის ნაშვილებ ჯანელიძეებს: „არა თუ ნაშვილებს, გვარში მიღებულს და ზედსიძესაც გვარს არ უცვლიდნენ. სიმონ ხავთასს (გვარი ხავთაისძის ფორმით უნდა არსებულიყო XIII საუკუნეში) გაუზრდია ქალისშვილის შვილი დუხუნა და დღეს იქ უკვე ბაღდავაძის კომლია“; ჭოლაშის მკვიდრი, უმშობლოდ დარჩენილი რევაზი, ბრუჟაკი და გუსეინ გუჯეჯიანები გაუზრდია ლემზაგორში მამიდას ოჯახს“; ფიზიკური მახასიათებლის მიხედვით შექმნილი საკუთარი სახელიდან „კორძი“ მომდინარე კორძაძეთა გვარის ციხესულორელმა ოჯახმა გაზარდა ერთი ნიკოლეიშვილი, დატოვა მისსავე გვარზე. მელიტონ კორძაძემ გაზარდა შვილიშვილი და დღეს ტყეშელაშვილია ფუძეზე.

ნათესავია დედიას(/დეიდა) გოგო და ბიჭი. ისეა მხოლოდ, რომ გაარჩევენ მიმართვის ორ ფორმას: **მოოდარ და მაამან**. ეს მაამან ფორმა მოსაფერებელია და ეძახიან ბავშვობის ასაკში უფრო. მერე კაცი (კაცი, აქ ადამიანის მნიშვნელობით – ხაზი ჩვენია) აღარ იტყვის მოსაფერებელ მაამანს, მერე **მოოდარ**.

მეორე მნიშვნელოვანი გარემოება. ასე მიმართავენ მხოლოდ და მხოლოდ სისხლ-ხორც დეიდას და არა დედასთან ერთად შეზრდილ, მეზობელ ქალბატონს...

აღნიშნულ ტერმინზე საუბრისას გაირკვა, რომ **გაგინება** ფერეიდნელებში გამოიყენება ორი მნიშვნელობით: 1. თქვი მართალი; 2. ისევე, როგორც საქართველოში, ოლონდ უკიდურესი გაბრაზებისას. ფერეიდნელთა გაგინების მეორე წესისთვის. ჩვენში, განსაკუთრებით ბარის საქართველოში ჯერხნობით აქტიურია დედის შეგინების და დედაზე დაგინება-გაგინება. ფერეიდნელ ქართველებში ქალის შეგინება დაუშვებელია, რადგან ის ნამუსია, დედაა, სახლში კაცია (ადამიანის მნიშვნელობით – ხაზი ჩვენია), დედაკაცია.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„გაგინებაა მაშინ, როცა იჩხუბებ და არა აქ რო ჩხუბში გაიგინები, და ყრალ(/ცუდ) სიტყვას ნუ იტყვი. გაგინება იხატება რა კულტურაა, რა პატივს ცემთ ერთმანეთს. ქალის, დედას შეგინება არა. ქალს ვინც გააგინა ციხეში ჩავა. ქალი ნამუსი შენი. აქაური ნამუსი სხვა, ხშირა გაიგინებთან. ჩვენში მხოლოდ ქალზე და გოგოზე იტყვიან ნამუსია, ბიჭზე არა. მთავრია ნამუსი, მისახედი. ნამუსს პატივი დასცი, ნუ გააგინებ, მე გამაგინე, მიმხვედრე კაცურად. ცოლი დედაკაცია. ძაან უყვარენ იმიტო რო დედა არი და კაცია სახლისაო. კაცი, ანუ სახლში დედაა ყველაფერი, ყურადღების მიმცემი საქმის. შენ ხო იქ არა ხარ, ის კაცობასაცს იქმს. კაცი ღამით დაიძინავს, დედა კაცი ყველაფერს იქს. საქათველო რო ფეხზე დგას დედაკაცის დამსახურებაა. საიდ იქნებოდა მეომარი ჩვენჩი, კაი კაცი, თუ ქალი არ ივარგებდა. ჩვენჩი ასე იმიტო, რო ასე გვასწავლეს, ქართული წესიაო (აზრის სიზუსტე დაცულია. მეტყველების ბოლომდე ვერა ხაზი ჩვენია) (იბრაჰიმ ასლანი. გიორგი ონიკაშვილი, ფერეიდნელი ქართველი, ჩავინერეთ ქუთაისში. 13.09 2024.)

გობეგი – სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ზემო აჭარაში „გობეგი“ (თურქული gıbek-იდან, რაც ჭიპს ნიშნავს) თაობის აღმნიშვნელი ტერმინია. აჭარელ და იმერხევის ქართველთა გვარის განაყოფის სახელები „გობეგი“, „განარიგი“, საქართველოს ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულში დადასტურებული „გვარზიების“, „მონყდომის“, „ჩამომავლობითი სახელის“, „ანთობის“, „ნეკის“, „ჭიპის“/„ჭიპი ძმობის“, „საბუდებელის“, „მონაწყვეტი“/„მონყდომის“, „გვარის სიგელის“, ეთნოლოგ ნუგზარ მგელაძის მიერ ტაო-კლარჯეთის „ჩვენებურებში“ დადასტურებული ტერმინის იდენტურია.

¹ მსჯელობისთვის იხილეთ ძველი ქართულ სამართალის წესები (კავკასიის მთიელთა და სხვა ყმადნაფიცი ქვეყნები – <https://ts-ula~wye~rs.we~ebly.com/uploads>)

ეთნოგრაფიული მასალა:

„დიდაჭარის მკვიდრი თურქობამდელი ჩელებადები (<-ჩელება) თურქობაში გახდნენ „ჩელებო-
ლლები“. რუსობამ ჩელებადების საცხოვრის უბანში მცხოვრებ ყველა „ჯიშს“ და „განარიგს“ გო-
ბადე დაარქვა. „განარიგის“ სახელად შენარჩუნდა ჩელებადე (შავიანიძე, 2009: 165).

ვრცელი ციტირება: ტაო-კლარჯული დასახლება – **სოფელი** (თურქულად **ქოი**) ლოკალიზებულ
ნათესაურ – გენეალოგიურ ჯგუფებს აერთიანებდა. აქ არ დასტურდება გვარსახელით გამოხა-
ტული კლასიკური მნიშვნელობის გვარი, არამედ სახეზე გვქონდა პატრონიმიული ორგანიზაცია,
რომელიც ერთი საერთო წინაპრიდან წარმომდგარი გენეალოგიური ჯგუფებისაგან შედგებოდა.
მათ დღეს უფრო გავრცელებული ტერმინი – „**სულალე**“, კლარჯეთში კი „**ყებილე**“ ეწოდება. **სუ-
ლალესა და ყებილეს** გვერდით კლარჯეთში ჩვენ ტრადიციული პატრონიმიული ორგანიზაციის
მცირე გენეალოგიური ჯგუფის აღმნიშვნელად ქართული ეთნოლოგიისათვის დღემდე უცნობი
ქართული ტერმინი – **მონყდომა** დავადასტურეთ. „**მონყდომა**“ რაღაცისაგან მონყდომის, რაღაც-
საგან სეგმენტირების, უფრო ზუსტად, სეგმენტირებული შტოს შინაარსითაა დატვირთული და პა-
ტრონიმიული ორგანიზაციის გენეალოგიური განტოტების, როგორც სოციალური გაერთიანების
შინაგან არსს, უშუალოდ გადმოგვცემს, ნერს ნ. მგელაძე (2024: 121-134).

ეთნოგრაფიული მასალა:

„განაყოფი გვარის სისხლნაწილია, ერთი მონყდომაა გვარიც და განაყოფიც, ერთი საბუდეებელია
(მთხრობელი გ. კირკიტაძე. მუხურა. 1993).

„გვარის ყველა „თური“ ჩემი გვარის ფუძიდან, ბუდიდანაა გასული, ცალკე ცხოვრობს, შეიძლება
შორსაც, მაგრამ შენია (მთხრობელი ზ. გაბელაია. ნოღოხაში).

ჭიპი – ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში აღნიშნული ტერმინი ნიშნავს ადგილს, რომ-
ლითაც მიმაგრებულია თესლი ნაყოფის კედლებზე, ზემოიმერულში კი ახლად ამოყვანილი ყველის
გუნდას, ნაწყვეტს (ძონენიძე, 1974.)

ზემო აჭარაში იტყვინ: „ერთი ჭიპის ხალხია“, „**ჭიპის ძმები**“ („**ღვიძლი ძმები**“), ანუ ერთის ნაწილი.
აბსოლუტურად მსგავსი, ერთნი არიან, გეტყვიან იმერეთში, სამეგრელოში (ერთი **ჭიპის ძმები**
არიან/**ართ ჩუბაშ ჯიმაღლე რენია**; ერთად რომ არიან, ისეთები არიან/**ართო რენანი ეფერეფი/ართო**
მულანი ეფერეფი), სვანეთში („**სამხუბ მეხუბარალ**“/„**ნამა ლახუბა**“) და ზოგადად საქართველოში;
გეტყვიან იმასაც, რომ „**ერთი მონაწყვეტი**“, „**წყება**“ ხალხია“.

შდრ., ლეჩხუმურში **მონყებული** – ეს სხვა წყებაა, ნაწილია ოღონდ შენი (<https://www.ena.ge/explanatory-online>)

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული, გასაზიარებელი მოსაზრების შესაბამისად, „**განა-
ყარი**“, „**განაყოფი ოჯახები**“ შესაძლოა ცხოვრობდნენ ძველი სახლიდან მოშორებით (ქართველები,
2016: 366), თუმცა ეს არ ნიშნავს „განარიგის“, „გამრიგოს“ „მონაწყდომის“ და ა.შ. „საბუდეებიდან“
მოშორებას, გარიყვის მიზნით. თუნდაც შორს მცხოვრები, „სახლობის“ სოციალური ერთი წევრი გა-
იაზრება „ძირის“ ნაწილად.

„სახლი“, „ძუძუნანოვარი“, „ზურგმიყუდებელი“

მტრისაგან გამუსულმანებულ აჭარაში და საქართველოსაგან მონყვეტილი „ჩვენებურებში“ ერთ
„სახლად“, ძირად („**ძირისად**“) ყოფნა, ქართულტრადიციული, ეროვნულ-კულტურული, „**ქორად**“
ყოფის მიერ დადგენილი, გაუყოფელად ცხოვრების წესის / „**ჯილაგობის წესის**“ იდენტურია.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„სახლი ფუძის განაყოფების, ძმანიშვილების, სისხლ-ხორცის სახელია და მარტო საცხოვრისი
არა, მთლად საბუდეების, ყველა წევრის ჭკუა და ძალაა (მთხრობელი ჯ. ქათამაძე. ძუყნური
1995).

„**სახლი**“ – „ქორ“ სვანურ საოჯახო-სამეტყველოში ერთი ბაბუის ფუძეა „**ხოშა ჰოკერ**“, საიდანაც
მოდის რამდენიმე სახლობა. აღნიშნავს ჩემს სისხლსა და ხორცს, ჩემ ზნე-თვისებას.

ბიბი – მამიდა, მამის და (bibí, hala). გვხვდება აჭარულ დიალექტში, ასევე იმავე მნიშვნელობას
ატარებს იმერხეულშიც, სადაც გვხვდება მისი სინონიმური ვერსია, როგორიც არის **ბიბილა**.

გელინი – რძალი (gelin). გვხვდება აჭარულ დიალექტში, იმავე მნიშვნელობით გამოიყენება იმერხელ დიალექტშიც. **დედე** – ბაბუა (dede). გვხვდება აჭარულ დიალექტში. შუშანა ფუტყარაძის ლექსიკონში აღნიშნულია, რომ იმერხელში მისი ერთი მნიშვნელობა არის ბაბუა, პაპა; მეორე მნიშვნელობით აღნიშნავს წინაპარს; ხოლო მესამე მნიშვნელობით განიმარტება, როგორც შიიტი მუსულმანების შეიხი.

ხალა – (hala – მამის და) დედის და. მოცემული სიტყვა გვხვდება, როგორც აჭარულ, ისე ტაო-იმერხელ დიალექტში.

ტაოური ეთნოგრაფიული მასალა:

„დედაი წევდა ჭალასი, მე აკვანში ჩაკრული. მომშივდა ჩავბჟირდი. მევდა მეზობელი ფატმა ხალაი, მანოვა ძუძუ და მისი შვილი ჩემი ძუძუნანოვარია.“

ტაოური „ძუძუნანოვარი“ და ტაო-იმერხელის „ზურგმიყუდებელი“/სისხლის ძმა, ხელოვნურად შეძენილი ნათესავი, მეგობარი, საერთოქართველურის „ძმადნაფიცის“, სვანურის **შიყლაჭდ** „ზურგმისაყუდებელის, იდენტურია.

შიყლაჭდ – ზურგმისაყრდენი, საიმედო, ჭირ-ლხინში გვერდით მდგომია, ხოლო **შიყლაჭდ ქორ** – ზურგმისაყუდებლები, შენი სახლისაა, ვისთანაც, როგორც იტყვიან „ერთ ჯოხზე გვიკიდია ხელი“. სვანურად **ემხუ ფაუს ლაბრგად**.

ქირვა – ნათლია (kirve). კაცი, რომელიც წინადაცვეთის დროს იჭერს ბიჭს. ქრისტიანული ნათლის ანალოგი. იმავე მნიშვნელობით დასტურდება იმერხელშიც.

2. ლექსემები, რომელიც მესხურ-ჯავახურშიც გვხვდება:

ბალდუზი – ცოლის და (baldiz). გვხვდება აჭარულში, იმერხელში და იმავე მნიშვნელობით დასტურდება ჯავახურ ლექსიკონშიც. **ბაჯანალი** – ქვისლი (bacanak). გვხვდება აჭარულ დიალექტში. იმავე მნიშვნელობით ფიქსირდება ჯავახურ ლექსიკონში. **ყაინი** – (kayin). ცოლის ძმა, ქვისლი. ის თურქული სიტყვაა. მოცემული სიტყვა იმავე მნიშვნელობით დასტურდება ჯავახურ ლექსიკონშიც.

3. ლექსემები, რომელიც დასტურდება სხვა კილოებში დიალექტური ლექსიკონების მიხედვით, ასევე გვხვდება სულხან-საბასთან და განმარტებით ლექსიკონშიც:

ბადიში – შვილიშვილი. აჭარულ, გურულ და იმერულ დიალექტში მოცემული სიტყვა იმავე მნიშვნელობით გვხვდება. ი. აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში ეს ტერმინი არ გვხვდება, მაგრამ გვაქვს ბადება, რაც შობას ნიშნავს. ვფიქრობთ იგი სწორედ ამ სიტყვას უნდა უკავშირდებოდეს.

ეთნოგრაფიული მასალა:

მაგ, ჩემი ოჯახის ბადიშები არიან ჩემი დისშვილები! ლაზნაშნა! (მთხრობელი ც. გულედანი. ლენჯერი. 2024).

ბაბა – მამა (baba). მოცემული სიტყვა თანაბარი მნიშვნელობით გვხვდება, როგორც იმერხელში, ისე აჭარულ, გურულ, იმერულსა და მეგრულში. აჭარულში გვხვდება „**ბაბოი**“ ფორმითაც.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„ჩემი ქორწილი იცი? სტალინი მოკტა და ქორწილი გადაწიეს რო „**ბაბოი**“ მოკტაო, სტალინის სურათი დაიკიდეს და ქორწილი თუ იყო პირველში, ოცში გედვიხადეთ. ყველგან ასე იყო. ბაბოიო, აბეჩებდენ ყველას (მთხრობელი ს. ფუტყარაძე. ერდვათი. 2018)“. „**ბაბაიას**“ ფორმით გვხვდება მეგრულ სამეტყველო ენაში.

ზურაბ კიკნაძის „ანდრეზებში“ სიტყვა მამა – მშობლის გარდა, განმარტებულია როგორც 1) ერთი გვარის განშტოება, 2) ერთი თაობა: „მაგათ მამაში ერთ კაც არ გამაილევის, რო ჯვართ ემსახურას“. გვ. 85), „ძველი ჩვენი გვარი გიგაურია, შინაური გვარი მამად – ზვიადაური“ (გვ.123), „კაცსა, გააქადაგაო, თავის მამა-გვარით გადაგაძევებო“ (გვ.177) (კიკნაძე, 2009).

ანა – დედა (anne). სიტყვა გვხვდება აჭარულ დიალექტში, იმავე მნიშვნელობით გამოიყენება იმერხელ დიალექტშიც. დასტურდება სულხანთან შემდეგი მნიშვნელობებით: დედა, მშობელი, დედობილი, დედუფალი, მდედრი, სიდედრი...

ნენე – გვხვდება ქართული ენის ლექსიკონში დედის მნიშვნელობით. ასევე იმავე მნიშვნელობით გვხვდება გურულში, ზემო აჭარულსა და იმერხელში. შუშანა ფუტყარაძესთან ნენე არის დედაც და დიდედაც. ჩაქვის, ქობულეთის, ხელვაჩაურის მუხაჯირთა მეტყველებაში ნიშნავს – დედას, ზემო აჭარის მუხაჯირთა შთამომავლობაში დიდედას, ანუ ბებიას უწოდებენ.

ეთნოგრაფიული მასალა: „დიდ ნენეებს“ შეუქმნია ბევრი ადგილის სახელები, სხვა კაცებს. მუუცია მნიშვნელობა. უთქვია სახელი, გუდუციენ. სახელის მნიშვნელობა ახლამდე არ დავიწყებულა“.

დასკვნა: წარმოდგენილი კვლევის შედეგად შეგვიძლია შევაჯამოთ:

1. ისტორიულ და დღევანდელ მესხეთში ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინოლოგია მრავალფეროვანია და ასახავს რეგიონის რთულ ისტორიულ-კულტურულ განვითარებას.
2. თურქული ენის გავლენა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ისეთ ტერმინებში, როგორებიცაა: ყარდაში, ბიბი, გელინი, დედე, ხალა, ქირვა და სხვა. თუმცა, ეს ტერმინები ადგილობრივ კულტურულ კონტექსტშია ინტეგრირებული და ხშირად ორიგინალისგან განსხვავებულ კონოტაციებს იძენს.
3. განსაკუთრებით საყურადღებოა ტერმინები, რომლებიც დაკავშირებულია გვარის განშტოებებთან და ნათესაურ კავშირებთან (გობეგი, ჭიპი, მონყდომა), რაც მიუთითებს ტრადიციული ქართული საგვარეულო სისტემის სიცოცხლისუნარიანობაზე.
4. კვლევამ გამოავლინა, რომ ზოგიერთი ტერმინი (მაგ., ბადიში, ბაბა, ანა, ნენე) საერთოქართულ ხასიათს ატარებს და გვხვდება სხვადასხვა დიალექტში, რაც მიუთითებს ქართული ენობრივი სივრცის ერთიანობაზე.
5. ეთნოგრაფიული მასალის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინები არა მხოლოდ ლინგვისტური, არამედ მნიშვნელოვანი სოცო-კულტურული მოვლენაა, რომელიც ასახავს საზოგადოების ღირებულებებს და სოციალურ ურთიერთობებს.
6. კვლევა ადასტურებს, რომ მიუხედავად უცხო ენების გავლენისა, მესხეთში შენარჩუნებულია ქართული ენობრივი და კულტურული ტრადიციები, რაც განსაკუთრებით კარგად ჩანს ნათესაობის აღმნიშვნელ ტერმინოლოგიაში.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. ზედგენიძე გ. (2014), ჯავახური ლექსიკონი , თბილისი: საუნჯე
2. კიკნაძე, ზ. (2009), ანდრეზები, თბილისი: ილიაუნის გამომცემლობა
3. მგელაძე, ნ. (2024), ტაო-კლარჯეთის ტრადიციული დასახლების პატრონიმიული სტრუქტურა თურქეთში, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“, (ტ. XXVIII, გვ.121-134), ქუთაისი: ანსუ გამომცემლობა
4. შავიანიძე, დ. (2009). საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ტბელობა“ (მასალები), გვ.165
5. ფუტყარაძე, შ. (1993) ჩვენებურების ქართული, აჭარის ბათუმი: ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა
6. ქამუშაძე, გ. (2015), სამეტყველო კოდთა შერევით გამოწვეული სემანტიკური თავისებურებანი ქართველ მუხაჯირთა მეტყველებაში, მემკვიდრეობა, ტ. XIX, ქუთაისი: ანსუ გამომცემლობა
7. ქართველები, (2016), რედაქტორები: ბერიაშვილი, ლ. მელიქიშვილი, ლ., გამომცემლობა „პალიტრა L“. გვ.366
8. ქართველი ხალხის ეთნოლოგიური ლექსიკონი – აჭარა, ბათუმი: „სამშობლო“, 2018
9. ქართული მატერიალური კულტურის ეთნოგრაფიული ლექსიკონი , თბილისი, „მერიდიანი“ , 2011
10. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, <https://www.ena.ge/explanatory-online>

11. ჩელები, ფ. (2018), დუზჯეს მხარეში (თურქეთის რესპუბლიკა) მცხოვრები ქართველების მეტყველების თავისებურებანი, თბილისი, დისერტაცია
12. ძონენიძე, ქ. (1974), ზემოიმერული ლექსიკონი, თბილისი: განათლება.
13. ჯიქია, მ. (2016), თურქული წარმომავლობის ნასესხობები ქართულში – მეშვიდე საერთაშორისო ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის მასალები, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ.149-152.
14. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ტ. ფუტკარაძის სახელობის სამეცნიერო კვლევითი ცენტრისა და საველე ექსპედიციის მასალები
15. <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/>
16. <https://ena.ge/explanatory-online>
17. <https://www.ice.ge/liv/liv/ganmartebiti.php>